

**GÜNCEL HUKUK DERGİSİNİN EKİM 2009/10-70 Sayısında ve Radikal Gazetesinin 19-22 Ekim 2009 tarihlerinde yayımlanmıştır.
DEMOKRATİK AÇILIM: KÜRT MESELESİNDE HUKUK VE ADALET***

Türkiye, Cumhuriyet rejiminin kuruluşundan bu yana Kürt meselesi ile uğraşiyor. Son 25 yılda silahlı çatışma boyutu ile ön plan çıkan bu mesele daima asayiş eksenli politikalar ile çözülmeye çalışıldı. Ne var ki bu politikalar, sorunu bir çözüme kavuşturmaktan ziyade, daha karmaşık bir hal almasına neden oldu. Kürt meselesinin salt güvenliğe odaklanmış bir bakışla çözülemeyeceğinin anlaşılmış olması siyasi iktidarı da başka arayışlara yöneltti. Bugün üzerinde konuşulan ve önce "Kürt Açılımı", daha sonra "Demokratik Açılım" olarak adlandırılan süreç bu bağlamda değerlendirilmelidir. Bu süreç, sorunun hukuk, özgürlük ve adalet boyutunu da geniş kesimlerin tartışmasına açtığı için değerli ve önemlidir.

Kürt meselesinin iki boyutunun olduğunu söylemek mümkündür. Kürt meselesi bir taraftan bir demokrasi sorunudur, diğer taraftan ise bir adalet sorunudur. Dolayısıyla çözümü hedefleyen her yaklaşımın hem demokrasinin güçlenmesine hem de herkes için adaletin gerçekleşmesine yönelmesi gerekmektedir. Demokrasinin güçlendirilmesi ve adaletsizliklerin giderilmesi için hem anayasal hem de yasal planda öncelikle ele alınması gereken konular vardır:

KÜRT MESELESİNDE ANAYASAL ÖNCELİKLER

Kürt meselesi, her şeyden önce Kürtlerin temel demokratik haklarından mahrum edilmesinin ortaya çıkardığı bir sorundur. Bu itibarla Kürt meselesi, öncelikle bir demokrasi meselesidir. Eğer Kürt meselesi demokrasi eksikliğinden kaynaklanıyorsa, sorunun çözümü için yapılması gereken de tüm kurum ve değerleriyle demokrasiyi hâkim kılmaktır. Bu bağlamda, eşitliği ve özgürlüğü esas alan, demokratik bir yaklaşımı öne çıkaran, hukukun üstünlüğünü herkes için temel sayan, farklı kültürleri kabul eden yeni bir anayasa sorunun çözümünü çok büyük ölçüde kolaylaştıracağı açıktır. Bu esasları gözeterek yeni bir Anayasa'da; başlangıç, anadilde eğitim dahil olmak üzere kültürel haklar, vatandaşlık, siyasal katılım ve yerel yönetimler alanlarında yapılacak düzenlemeler bu konuda yol açıcı olacaktır.

Türkiye'de farklı Kürt kesimlerinin talepleri incelendiğinde anayasal düzeyde üç önemli talebin öne çıktığı görülür. Bunlar; Kürtçe anadilde eğitim hakkının anayasada tanınıp güvence altına alınması, "Türk" etnik kimliği esasına dayalı vatandaşlık tanımının değiştirilmesi, bunun yerine bütün etnik kimliklere eşit uzaklıkta duran anayasal vatandaşlık anlayışının geliştirilmesi, yerel yönetimlerin güçlendirilmesidir. Bu taleplerin karşılanması için demokrasiyi esas alan bir çözüm çerçevesine ihtiyaç vardır.

Esasen, böyle bir çözüm çerçevesinin beş esasa dayanması gerektiğini orya konmuştur: (1) etnik tarafsızlığın reddi, (2) kültürel çeşitliliğin tanınması, (3) kültürel haklar, (4) idari adem-i merkezîyet (5) demokratik katılımın güçlendirilmesi.¹ Bu çözüm çerçevesini ise ancak anayasal vatandaşlık anlayışı üzerine yükselen bir anayasa karşılayabilir.

Anayasal vatandaşlık anlayışında vatandaşların devlete bağlılığını sağlayan herhangi bir etnik veya dini değer değil, anayasada ifadesini bulan demokratik ve sivil değerlerdir. Bu nedenle anayasal vatandaşlığı benimseyen bir anayasanın -dibacesinden başlayarak- tüm maddelerinin etnisiteye ve kimliğe dair göndermelerden arındırılması ve toplumdaki farklı kültürlere saygının anayasanın her satırına sindirilmesi gerekir.

Başlangıç: Anayasalar her zaman geniş bir siyasi değerler ve idealler dizinini temsil ederler. Ulusal ideallerin ifadesi olarak iş gören bu değerler anayasal metinlerde genellikle

* M.Sezgin Tanrıku, Avukat, Diyarbakır Barosu Üyesi.

¹ Mustafa Erdoğan, Demokratik Çözüm İçin Bir Çerçeve, Star Gazetesi, 29.08.2009

başlangıç kısımlarda yer alır. Bu idealler ülkenin siyasal rejimine bağlı olarak, demokrasinin, özgürlüğün veya refah devletinin yürürlüğe konmasından; sosyalizm, federalizm veya dini (İslam'daki) bir inanca kadar değişebilmektedir.² Bu itibarla anayasal vatandaşlığı esas alan bir anayasal metnin başlangıcı, bu düşüncesinin ruhuna sadık kalarak, etnik ve dini hiçbir ifadeye yer vermemeli, toplumdaki çok kültürlülüğü tanıyan, koruyan, güvencelendiren ve onları bir zenginlik olarak kabul eden ifadeleri içermelidir.

Vatandaşlık: Türkiye Cumhuriyeti anayasalarında vatandaşlık, toplumun çoğulcu yapısıyla bağdaşmayan milliyetçi bir perspektifle kaleme alınmıştır. Etnik bir kimlik olan "Türk" ifadesini temel alan vatandaşlık tanımı, toplumun çeşitli kesimlerini dışarıda bırakmış ve "kapsayıcı" olmaktan ziyade "dışlayıcı" olma özelliğiyle öne çıkmıştır. Bugün bu vatandaşlık anlayışı, toplumsal istikrarın temin edilmesinin önündeki en büyük engellerden biridir. Dolayısıyla toplumu oluşturan fertlerin barış içinde bir aradalığını hedefleyen bir anayasal metin -her şeyden önce- bu vatandaşlık anlayışında bir değişikliği öngörmek ve anayasal bir vatandaşlık düzenlemesi yapmak durumundadır.

Anayasal vatandaşlıkta, vatandaşlık düzenlemesinin iki temel özelliği vardır: Birincisi, kamu makamlarını farklılıkları törpülemeye ve onları asimile etmeye dönük gizli ya da açık- politikaları izlemekten men etmesidir. Bu yaklaşımda vatandaşlığa toplumu homojenleştiren bir enstrüman nazarıyla bakılmaz, aksine vatandaşlık farklılıklara hukuki güvence sağlayan bir koruma kalkanı niteliğine bürünür. Bu niteliğiyle de demokratik siyasete de zemin hazırlar. Zira bireylerin sivil ve siyasal haklarının anayasanın güvencesi altına alınması, kimlikleri bağlamındaki haklarının tanınması, onların kendi aralarındaki problemleri -şiddete başvurmada- demokratik bir zeminde tartışmalarına imkân sağlar.

Anayasal vatandaşlığın ikinci özelliği, yurttaşlık tanımının her türlü etnik, dinsel ve kültürel imalardan masun kılınmasıdır. Anayasal vatandaşlıkta, vatandaşlık herhangi bir etnik, dini veya kültürel kimliğe atıfla tanımlanmaz ve bunun doğal sonucu olarak da toplumun çoğulcu yapısında bulunan farklılıklar arasında birini/birilerini diğerine/diğerlerine karşı ayrıcalıklı kılan bir tercihte bulunulmaz. Bu yaklaşımda anayasa çoğulcu değerleri ihtiva eder ve toplumu oluşturan gruplara eşit mesafede durur; böylelikle her türlü farklılık anayasanın koruması altına alınır ve bunların kendi varlıklarını devam ettirip geliştirebilmelerinin önü açılmış olur.³

"Anayasal Vatandaşlık" tanımında vatandaşın kim olduğunun mutlaka anayasada belirtilmesine gerek yoktur. Bunun yerine vatandaşlığın anayasal bir hak olduğunu, kazanılması ve kaybedilmesinin kanunla düzenleneceğini, kimsenin keyfi olarak vatandaşlığından yoksun bırakılamayacağını, vatandaşların yurt dışı edilemeyeceğini ve ülkeye girmekten alıkonamayacağı belirtilebilir. Bu itibarla anayasada vatandaşlık ile ilgili madde şu şekilde düzenlenebilir: "Vatandaşlık temel bir haktır. Bu hakka sahip olmada, bu hakkın kullanılmasında ve kaybedilmesinde dinsel, dilsel, ırksal, etnik ve benzeri hiçbir ayırım gözetilmez. Vatandaşlık hakkının kazanılmasına ve ilişkin esaslar kanunla düzenlenir."⁴

Kültürel Çeşitlilik ve Kültürle Değerler: Kültürel çeşitliliğin başta anayasanın başlangıç bölümünde olmak üzere tanınması bir zorunluluktur. Çağdaş anayasal metinler bu konuda hükümler içerir. Örnek olarak, Avrupa Birliği Anayasası taslağındaki "Birlik, kültür, dil ve din çeşitliliğine saygı gösterir" hükmü ile Kanada Anayasasının Hak ve Özgürlükler Belgesi'nin 27. Maddesindeki "Bu belge Kanadalıların çok -kültürlü mirasının korunması ve geliştirilmesiyle uyumlu şekilde yorumlanmalıdır" hükmü, verilebilir. Ancak kültürel çeşitliliğin anayasada tanınmış olması tek başına bir anlam ifade etmez. Bunun yanında kültürel hakların da güvence altına alınmış olması gerekir.⁵

² Andrew Heywood, Siyaset, Liberte Yayınları, 2006, s. 427-428.

³ Coşkun, Anayasal Vatandaşlık, s. 146.

⁴ Coşkun, Anayasal Vatandaşlık, s. 151.

⁵ Erdoğan, a.g.m.

Bu kültürel hakların başında anadilde eğitim gelir. Demokratik bir anayasa herkesin anadilde eğitim hakkına sahip bulunduğunu hiçbir duraksamaya yer vermeyecek biçimde açık bir şekilde kayıt altına alınmalıdır. Bu hak tüm öğretim sürecini kapsamalıdır.

Siyasal Katılım; Demokratik mekanizmaların herkesin kullanıma açık olması ve karar alma sürecine sekte vuracak yapıların tasfiyesiyle mümkün olabilir.

Hâlihazırdaki anayasa "temsilde adalet" ilkesini içermekle birlikte mevcut sistem %10'luk seçim barajı nedeniyle, ülkenin genelinde, özellikle de Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde ciddi bir temsil sorunu yaratmaktadır. Milyonlarca oy alan bir siyasi partinin seçmenlerinin, seçim barajı nedeniyle parlamentoya temsilci gönderememesi, o partiye oy veren seçmenlerin kendilerini mağdur ve sistem içerisinde temsil edilmedikleri düşüncesine yol açar. Taleplerini parlamentoya taşımalarını istedikleri, oy verdikleri kişilerce "temsil" edilmedikleri gerçeği ile yüz yüze gelen seçmenler, siyasetin sorun çözücü işlevine güvenmez hale gelir ve siyasete güven duymazlar. Bu ise, uzun vadede demokratik yapının aşınmasına neden olur.⁶ Bu nedenle de seçim barajının kaldırılması demokratik siyasal katılım için en doğru seçenektir.

Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesi: Türkiye, dünyadaki en merkezi ülkelerden biridir. Bu katı merkezizetçi yapı, merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki mevcut ilişkiyi yerel yönetimler aleyhine bir eşitsizlik ve bağımlılık ilişkisine dönüştürmüştür. Bu ilişki tarzı, bir taraftan kamusal hizmetlerin yerel halka gereği gibi ulaştırılmasını engellemekte, beri taraftan ise yerel halkın taleplerinin merkezi otoriteye ulaşmasının önüne set çekmektedir. Bunun sonucunda halk, demokratik iradelerinin hiçe sayıldığı duygusunu yaşamakta ve devlete/hükümete daha az güvenmekte, halkın aidiyet bağı zayıflamaktadır. Bu zafiyetlerin giderilmesi için Türkiye'nin çok daha adem-i merkezi ve demokratik bir idari yapıya ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç yerel yönetimlerin kolluk, sağlık ve eğitim hizmetleri alanında daha fazla yetki aktarılması ve bu yönetimlerin daha fazla mali kaynakla donatılması yoluyla karşılanabilir. Esasen bu konuda Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulu tarafından kabul edilerek kamuoyuna duyurulan Türkiye Cumhuriyeti Anayasa önerisinde Türkiye'nin idari yapılanmasında bölgesel yönetimin olması gerektiği güçlü gerekçelerle savunulmuştur⁷. Hukuki ve mali açıdan güçlü yerel-bölgesel yönetimlerin, halkın sorunlarının demokratik süreçler içerisinde yerinde çözümü için daha fazla olanak yaratacağından, demokrasinin güçlenmesine de katkıda bulunacağı genel olarak kabul edilen kurumlardır.

Yeni bir anayasada, çevre, ekonomik, sosyal haklar v.d. ile birlikte, farklılığın tanınarak güvence altına alındığı anayasal vatandaşlık esasına göre yeni düzenlemeler yapılırsa, Türkiye'nin Kürt meselesinin çözümünde önemli bir aşama kaydetmiş olacaktır.

KÜRT MESELESİNDE HAKİKAT ve ADALET

12 Eylül 1980 askeri darbesi ile silahlı çatışmaların başladığı 1984 sonrasında ortaya çıkan kurum ve kurallar, Kürt meselesinde, **mevcut adaletsizliklerin ötesinde** eşine rastlanmamış bir adaletsizlik yarattı. Bu adaletsizliklerin giderilmesi için yapılması gerekenler şu başlıklar altında özetlenebilir:

1. Güvenlik güçlerinin fiziki olarak korumada yetersiz kaldığı ve ulaşmakta güçlük çektiği yerleşim birimlerinde yaşayan vatandaşların can ve mal güvenliklerinin sağlanması amacıyla; 26.03.1985 tarih ve 3175 sayılı kanunla 442 sayılı Köy Kanununun 74. maddesinde değişiklik yapılarak Geçici Köy Koruculuğu ihdas edilmiştir.

Yasanın 74. maddesine 26.03.1985 tarih ve 3175 sayılı yasanın 1. maddesi ile eklenen fıkrayla Bakanlar Kurulunca tespit edilecek illerde; olağanüstü hal ilanını gerektiren

⁶ % 10 Barajının yarattığı sorunlar için bkz. Vahap Coşkun; Demokratik Taleplerin Önündeki Baraj: % 10, Mavi Terazî, Sayı 3, Ocak-Şubat 2007.

⁷ Türkiye Barolar Birliği Anayasa Önerisi, II. Basım.2001, TBB yayınları No:14. sh.79-80.

sebeplere ve şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin köyde veya çevrede ortaya çıkması veya her ne sebeple olursa olsun köylünün canına ve malına tecavüz hareketlerinin artması hallerinde, valinin teklifi ve İçişleri Bakanının onayı ile yeterli kadar geçici köy korucusu görevlendirilmesinin kararlaştırılabileceği hükmü getirilmiştir.

Bu değişiklik uyarınca Geçici Köy Koruculuğu, Bakanlar Kurulunun 27 Haziran 1985 tarih ve 9632 sayılı kararı ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 1985 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Halen (22) ilde uygulanan Geçici Köy koruculuğu sistemi içerisinde Diyarbakır'da 5.274, Şırnak'ta 6.835, Batman'da 2.943, Bingöl'de 2.533, Bitlis'te 3.796, Mardin'de 3,360, Muş'ta 1.918, Siirt'te 4.680, Van'da 7.365, Hakkari'de 7.643, Tunceli'de 386 Adıyaman'da 1.510, Ağrı'da 1.881, Ardahan'da 96, Elazığ'da 2.115, Gaziantep'te 565 Iğdır'da 374, Kahramanmaraş'ta 2.267, Kars'ta 578, Kilis'te 34 Malatya'da 1.392, Şanlıurfa'da 966 olmak üzere toplam 58.511 geçici köy korucusu bulunmaktadır⁸. Bu sayı 20.03.2009 tarihi itibari ile 71.907 rakamına ulaşmıştır⁹.

Köy korucuların işlediği suçlar ve bu nedenle görevlerine son verilenlerin sayısı ise binlerle ifade edilmektedir¹⁰. Son olarak, **Zangirt (Bilge)** köyünde meydana gelen ve bütün toplumda şok yaratan katliam niteliğindeki eylemlerin failleri de korucular ve silahlar da bu amaçla tahsis edilen silahlardı. Hukuk devletlerinde bu nitelikteki güvenlik hizmetlerin devletin asli memurlarınca yerine getirilmesi gereği de tartışmasız kabul edilmektedir. Bu nedenle öncelikle yapılması gerekenlerin başında sorunun silahlı çatışma boyutu nedeni ile oluşturulan koruculuk sistemine yasal bir düzenleme ile son vermek olmalıdır.

2. Bu bağlamda, yaygın ihlal alanlarından biri de, boşalan - boşaltılan yerleşim birimleri nedeniyle ağırlıklı olarak mülkiyet hakkına yapılan müdahaleler olmuştur. 1997 yılında TBMM tarafından oluşturulan bir araştırma komisyonunun hazırladığı rapora göre, bölgede boşaltılan ve tahrip edilen yerleşim birimi (köy, mezra, kom) sayısı 3428 civarındadır. Yine bu yerleşim birimleri ile çatışmaların yaşandığı bölgede en az iki milyon kişinin zorunlu göç uygulamasına uğradığı ortaya konmuştur¹¹.

Türkiye Avrupa Birliği Konseyi tarafından onaylanan KOB çerçevesinde hazırladığı "Ulusal Programla" AB ile bütünleşme iradesini ortaya koymuş; bu çerçevede, 19 Mart 2001 tarih ve 2001/2129 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilen "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenmesine ilişkin Ulusal Programı"nın 24 Mart 2001 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe sokmuştur.

Türkiye Ulusal Programında, uzun vadeli öncelikler listesine, terörle mücadeleden doğan zararların karşılanmasına ilişkin bir yasal düzenleme yapacağını ve bu suretle de oluşan mağduriyetleri gidereceğini irade olarak ortaya koymuş, Ulusal Programında bu düzenlemeyi 2004 yılında yürürlüğe sokacağını belirtmiştir.

Bu doğrultuda, TBMM, 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkındaki Kanunu 11.07.2004 tarihinde kabul etmiş ve yasa 27.07.2004 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir¹². Yasanın geçici 1. maddesinin yürürlük süresinin 25.07.2005 tarihinde sona ermesinden sonra 28.12.2005 tarihinde

⁸ Daha geniş bilgi için bkz. M. Sezgin Tanrıku - Serdar Yavuz, İnsan Hakları Açısından Olağanüstü Hal'in Bilânçosu, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Eylül 2005, Sayı 6, Sayfa 493-521.

⁹ İçişleri Bakanlığının yazılı soru öngesine verdiği 20.03.2009 tarih ve 532.02-294 sayılı cevap.

¹⁰ İHD'nin 08.05.2009 tarihli "Ocak 1999-Mart 2009 Döneminde Köy Korucuları Tarafından Gerçekleştirilen İnsan Hakları İhlallerine İlişkin Özel Rapor"una göre geçici köy korucuları tarafından Ocak 1999-Mart 2009 döneminde 38 Köy Yakma, 14 Köy Boşaltma, 12 Taciz ve Tecavüz, 22 Kaçırma, 294 Silahlı Saldırı, 183 Öldürme, 259 Yaralama, 2 Kayıp, 50 İnfaz, 70 Gasp, 562 İşkence ve Kötü Muamele, 59 Gözaltı, 9 İntihara Sebepiyet Verme, 17 Ormanlık Alan Yakma olmak üzere toplam 1613 insan hakları ihlali gerçekleşmiştir.

¹¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi, "Güneydoğuda Boşaltılan Köyler ve Göç Sorununu Araştırma Komisyonunun" hazırladığı ve 15.01.1998 tarihinde Meclis Başkanına sunduğu rapor.

¹² Resmi Gazete; Tarih: 27.07.2004, Sayı 25535.

5442 sayılı kanun kabul edilerek başvuru süresi 03.01.2007 tarihine kadar uzatılmıştır¹³. Bu sürenin de dolmasından sonra çıkartılan 5666¹⁴ sayılı yasa ile başvuru süresi bu yasanın yürürlük tarihi olan 30.05.2007 tarihinden itibaren 1 yıl daha uzatılmıştır¹⁵. Kanun uyarınca yapılan başvuruların sonuçlandırılma süresi Bakanlar Kurulu'nun 2009/15347 sayılı kararı ile 14.07.2008 tarihli ve 2008/13935 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile uzatılan sürelerin bitiminden itibaren bir yıl süreyle uzatılmıştır¹⁶.

Yasanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren geçen beş yıllık süreye karşın henüz başvurular nihai olarak sonuçlandırılmamış olması bile tek başına bu yasanın telafi edici niteliğini zayıflattığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle bu mağduriyetlerin giderilmesi bakımından nakdi ve aynı karşılıkların manevi zararlar dahil olmak üzere karşılanacağı yeni bir düzenleme çalışması yapılmalıdır.

3. Türkiye'de geçtiğimiz çeyrek yüzyıl; kayıtlara geçen insanlığa karşı suç olarak da kabul edilebilecek binlerce hak ihlaline sahne oldu. Bu bağlamda yaşadığı ağır travmalardan bir tanesi de fail meçhul cinayetler ve kayıplar sorunudur. Devletin üç erki, bu hak ihlalleri karşısında değişik tavırlar sergilediler. Yasama organı, farklı tarihlerde araştırma komisyonları kurdu. Bu komisyonlar, raporlarında önemli tespitlere ve çözüm için alınması gereken tedbirler konusunda değerli önerilere yer verdi. Hükümetler, ihlallerin önlenmesi için gerekli tedbirleri almak yerine, bu hak ihlallerini gerçekleştiren kurum ve kişilere genellikle sahip çıktılar; böylece, ihlallerin bir politika olarak uygulanmasının sorumluluğunu paylaştılar. Yargı kurumları da, bu dönemde otopsi yapmak, yetkisizlik, görevsizlik, takipsizlik ve zamanaşımı nedeni ile açılan davaları ortandan kaldırmak gibi kararları vermekle yetindiler¹⁷. Halen Cumhuriyet Savcılıklarının daimi arama kartonlarında failerin bulunmasını bekleyen binlerce soruşturma dosyası bulunmaktadır.

Faili meçhul cinayet ve kayıplar bakımından başka bir zorlukta delillere ulaşılmadığı güçlüklerdir. Zanlılar genellikle ortaya çıkmak için yasadaki öngörülen zamanaşımı sürelerinin dolmasını beklemektedirler¹⁸.

Esasen TCK'nın 76. maddesinde düzenlenen soykırım suçu ile yurt dışında işlenen belli suçlar bakımından getirilen istisnanın, yurt içinde işlenen suçlar bakımından kabul edilmemesi de eleştiri konusu olmuştur¹⁹.

Bu konuda sorun, failerin tespit edilememesi veya tespit edilen failerin yakalanamamasıdır. Dava zamanaşımı ile ilgili olan bu sorun bakımından da yapılacak işlem dava zamanaşımının düzenleyen 5237 sayılı TCK'nın 66. maddesine zamanaşımı bakımından bir istisna madde eklemek olmalıdır. Zira 01.06.2005 tarihinden önce işlenen faili meçhul cinayet ve kayıp dosyaları 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 102/2. maddesi uyarınca 15 senede, 5237 sayılı TCK'nın yürürlüğe girdiği tarihten sonra işlenen faili meçhul cinayet ve kayıp dosyaları yasanın 66/1-b maddesi uyarınca 25 senede dava zamanaşımına uğrayacaktır.

4. Hakikat komisyonları, belli bir ülkede geçmişte ordu veya diğer devlet güçleri ya da silahlı muhalefet örgütleri tarafından işlenmiş ağır insan hakları ihlallerini araştırmak üzere kurulan organlar olarak tanımlanırlar. Başka bir deyişle, "*hakikat komisyonları, ağır siyasal şiddet durumları veya iç savaşla yüz yüze kalmış toplumlara,*

¹³ Resmi Gazete; Tarih: 03.01.2006, Sayı 26042.

¹⁴ Resmi Gazete; Tarih: 30.05.2007, Sayı 26537.

¹⁵ Daha geniş bilgi için bkz. İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi Kuralı ve İHAS'ın 13. Maddesi Bağlamında "Etkili Başvuru Hakkı" Çerçevesinde Türkiye'de 5233 sayılı Yasa Uyarınca Oluşturulan Zarar Tespit Komisyonlarının Hukuki Yapısı, Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi, Yıl 4, Sayı 19, İlkbahar 2007, sh. 233-261.

¹⁶ Resmi Gazete; Tarih: 03.09.2009, Sayı 27338.

¹⁷ Av.M. Sezgin Tanrıkulu Devlet Kayıtlarında JİTEM- Ergenekon (Yasama - Yürütme - Yargı), Gencel Hukuk, Mart-2009, Sayı: 3/63.

¹⁸ Bu konudaki son örnek Abdi İpekçi cinayetinin zanlılarından olan Mehmet Şener'in 30 yıl sonra Türkiye'ye gelişi gösterilebilir. "Karanlıkta Kalan Sorular", Belma Akçura, Milliyet, 19.08.2009.

¹⁹ Artuk-Gökçen-Yeni Dünya, TCK Şerhi, Cilt 2, Sayfa 1722, Turhan Kitapevi, Ankara, 2009.

geçmişle eleştirel bir şekilde hesaplaşma konusunda yardımcı olmak amacıyla oluşturulmuş araştırma organlarıdır.” Hakikat komisyonları genelde, bir ülkedeki geçiş süreci esnasında veya bunun hemen sonrasında kurulurlar. Ulusal hakikat komisyonları genelde devletin yürütme organı tarafından, nadiren yasama organınca kurulur ve himaye edilirler²⁰.

Bu çerçevede yaşananlara bakıldığında, iç çatışma ortamına yaklaşan bir tahribat-travma yaratan sorunun çatışma boyutu, bu sorundan bağımsız-bağlantılı bir biçimde ancak hakikat komisyonları ile birlikte esaslı bir biçimde ele alınabilir. Yasal bir düzenlemeden önce; Anayasanın 98/2. maddesi uyarınca kurulan meclis araştırma komisyonlarının görevlerinin belli bir konuda inceleme yapmaktan ibaret olduğu dikkate alınarak; yasama organı içinden ve dışından uzmanların katılımı ile oluşacak ve görevi, hakikatleri araştırmak, ortaya çıkarmak ve adaleti sağlamak için önerilerde bulunmak ile sınırlı olacak komisyonların kurulması için TBMM bir tutum almalıdır.

5. Diyarbakır Cezaevi 1980’den sonra zulmün simgesi oldu. Yaşanan zulüm 1980–1984 döneminde binlerce kişinin işkence görmesi ve onlarca tutuklunun ölmesi ile doruk noktasına ulaşmış ise de bu cezaevi her dönemde insan hakları ihlalleri bakımından ürkütücü bir konumda oldu. Bu yönü ile dünyadaki en kötü cezaevleri arasında sayıldı. 24 Eylül 1996’da 10 tutuklu ve hükümlünün ölümü, 23 tutuklu ve hükümlünün ağır bir biçimde yaralanması vakası da henüz yargıda sonuçlanmadı. Bu cezaevinde yaşananların, halen süren silahlı çatışma sürecinin başlamasına neden olduğu değişik kesimlerce hep ifade edildi.

Demokratik açılım sürecinde, telafi edici adım olarak yapılacak işlerin başında kuşkusuz Diyarbakır cezaevinin bu işlevine son vermek gelmektedir. Ancak bu adım kentsel bir işlev nedeni ile değil bizahati cezaevinin açıklanan bu niteliği nedeni ile yapılmalıdır. Bu konudaki çağrılar da dikkate alınarak Diyarbakır cezaevi, birçok işlevi içinde barındıracak insan hakları müzesine dönüştürülmelidir²¹.

6. Demokratik açılım ile birlikte yapılması gerekenlerden biride, barış ve uzlaşma için siyasal suçlar için, mevcut yargılamaları ve kesinleşmiş mahkûmiyetleri de kapsayacak biçimde yasal düzenleme yapmak olmalıdır. Daha önce yürürlüğe sokulan ve “pişmanlık” yasaları olarak adlandırılan düzenlemelerin sorunun çözümüne katkı sağlamadığı çok açık bir biçimde uygulama ile anlaşılmıştır. 5237 sayılı TCK’nun 221. maddesindeki “etkin pişmanlığa” ilişkin düzenleme de kalıcı çözüm için yeterli bir düzenleme değildir. “Af” kelimesi de bu sürecin önünü açan bir kavram olmadığından, siyasal suçların bütün sonuçlarını ortadan kaldıracı nitelikte “Siyasal ve Sosyal Yaşama Eşit ve Özgür Biçimde Katılım Yasası” adlandırılacak bir düzenlemenin daha birkaç yılı alabilecek bu sürecin sonunda gündeme gelmelidir²².

7. Toplantı ve gösterilere katıldıkları iddiasıyla yakalanan, tutuklanan ve cezalandırılan çocukların yargı süreçleri bir bütün olarak toplumda derin kırılmalara neden olmakta ve bu adaletsiz uygulamalar kamuoyunda geniş bir biçimde sorgulanmaktadır. Öncelikle yapılması gereken çocukları, yargı sistemi ile karşı karşıya getirirmeden, çözümler üretmek olmalıdır. Bir vesile ile yargı ve buna bağlı kurumlarla karşı karşıya gelen çocukların maruz kaldıkları uygulamalardan geri dönüşleri neredeyse olanaksız hale gelmektedir. Bu konuda diğer düzenlemelerin yanında öncelikle yapılması gereken TBMM Başkanlığına sunulan ve Terörle Mücadele Kanununun 9 ve 13. maddelerinde değişiklik öngören yasa teklifinin öncelikle yasallaşmasını sağlamak olmalıdır²³.

²⁰ Daha geniş bilgi için bkz. Prof. Dr. Mithat Sancar, Geçmişle Hesaplaşma, İletişimi Yayınları, 1. Baskı, 2007.

²¹ Diyarbakır’a İnsan Hakları Müzesi, Diyarbakır Cezaevi Gerçekleri Araştırma ve Adalet Komisyonu, Radikal İki, 13.09.2009, Sayı 674.

²² Av.M.Sezgin Tanrıku, “Türkiye Modelini Arıyor” yazı dizisi, Milliyet, 06.08.2009.

²³ 12.02.2009 tarihinde sunulan Terörle Mücadele Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun teklifi.

KÜRT MESELESİNDE YASAL ÖNCELİKLER

Yaşanan mağduriyetleri giderici mekanizma ve düzenlemeler dışında, sorunun çözümünde yol açısı yasal düzenlemelerin de öncelikler olarak ele alınması gerekmektedir.

8.İfade Özgürlüğü ; 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı TCK'nın ifade özgürlüğü ile ilgili olumsuz düzenlemelerinin etkileri yargı kararları ile ortaya çok net bir biçimde çıkmıştır. TCK yürürlüğe girmeden önce Diyarbakır Barosunun hazırladığı görüş, eleştiri ve öneriler de yasanın diğer olumsuz yönleri ile birlikte ifade özgürlüğünü sınırlayan 215, 216, 220/8, 288, 301 ve 305. maddelerinin mevcut haliyle düzenlenmemesi gerektiğini belirterek;

“Muğlâk ve soyut bir düzenlemeyi içeren tasarının ifade özgürlüğü alanına yenilik getirmedığı, düşünce ve ifade özgürlüğünü sınırlandıran, siyasal ve toplumsal muhalefeti dar bir kalıp içine sokmaya çalışan, demokrasinin çoğulculuk ilkesini ortadan kaldıran bir sistemi tercih ettiği, tasarının bu haliyle otoriteyi kutsadığı ve ayrıca suç tanımı belirgin hale getirilmediği için, uygulayıcıların sübjektif değerlendirmelerine açık bir ortam yaratacağı ve bununla düşünce-ifade özgürlüğü bakımından yeni sorunlar ortaya çıkaracağı” görüşleri kamuoyu ile paylaşılmıştı²⁴.

Her ne kadar daha sonra ifade özgürlüğünün kamuoyuna yansıyan yargılanmaları ve mahkûmiyetlerini ortaya koyan TCK'nun 301. maddesinde değişiklik yapılmış ise de²⁵ Kürt meselesinde asıl sorun TCK'nun 301. maddesinin dışındaki yukarıda aktarılan düzenlemeleri ile 3713 sayılı TMK'nun 7/2. maddesindeki sınırlayıcı düzenlemelerden kaynaklanmaktadır.

İfade özgürlüğü demokratik açılımın yasal düzenlemeleri bakımından önceliği olmalıdır. Zira halen infaz edilmekte olan yüzlerce mahkûmiyet kararı, kesinleşmeyi bekleyen yargı kararları ve devam eden yargılamalar bulunmaktadır. Sorunun çözümünün tartışılmasında eksiksiz ifade özgürlüğü en temel sorunlardandır. Bu nedenle, demokratik açılım bağlamında öncelikle yapılması gereken uygulamanın sonuçları ortaya korunarak ifade özgürlüğü reformu olmalıdır.

9.Kürtçe Adlar :05.05.1972 tarihli ve 1587 sayılı Nüfus Kanunu'nun 16. maddesinin dördüncü fıkrasının “Ancak milli kültürümüze, ahlak kurallarına örf ve adetlerimize uygun düşmeyen veya kamu oyunu inciten adlar konulmaz, doğan çocuk babasının, evlenme dışında doğmuş ise anasının soyadını alır.” şeklindeki 2. cümlesi 19.07.2003 tarih ve 25173 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 4928 sayılı “Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”un 5. maddesiyle “Ancak ahlak kurallarına uygun düşmeyen veya kamuoyunu inciten adlar konulmaz, doğan çocuk babasının, evlilik dışında doğmuş ise anasının soyadını alır.” şeklinde değiştirilmiştir.

1587 sayılı Nüfus Kanunu daha sonra 29.04.2006 tarih ve 26153 sayılı resmi gazetede yayımlanan 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun 71. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. 5490 sayılı yasada, yukarıda belirtilen hükme yer verilmemiştir. Dolayısı ile yürürlükteki mevzuat bakımından adın seçimi ve konulması bakımından bir yasak söz konusu değildir.

Ancak binlerce insanın kullandıkları adlarının halen tescil edilemediğini, çevresinde tanındığı ad ile resmi kayıtlardaki adın farklı olduğunu bilmekteyiz. Kuşkusuz, bu konuda dava açıp değiştirmek olanaklıdır. Yurttaşları bu konuda yargı ile muhatap etmeden bir

²⁴ Diyarbakır Barosu Başkanlığı'nın 20.11. 2006 tarih ve 2006/1226 sayılı basın duyurusu.

²⁵ Resmi Gazete; Tarih: 08.08.2008, Sayı 26870.

çözüm bulmak demokratik açılımın öncelikleri arasında olmalıdır. Bu nedenle yapılacak bir yasal düzenleme ile, nüfus kanununa geçici bir madde eklenerek, herhangi bir nedenle istedikleri adı kullanamayanlara bir yıl süre ile nüfus müdürlüklerine müracaatları değiştirme ve tescil imkanı sağlanmalıdır.

10. Soyadı Kanunu: Soyadı kanununun düzenleniş biçimi de sorunlu bulunmaktadır²⁶. Vatandaşlığa yeni alınanlar dışında yeni soyadı alınamayacağı dikkate alındığında sorun daha çok mevcut soyadlarının yargı aracılığı ile değiştirilmesinde yaşanmaktadır. Yürürlükteki mevzuat bakımından kişi mevcut olan soy ismini Türkçe kökenli bir sözcük ile değiştirmek amacı ile Mahkemeye başvurduğunda yasal anlamda herhangi bir sorunla karşılaşmamaktadır. Kamu düzenine aykırı anlam içermeyen, ancak Türkçe kökenli olmayan bir sözcüğü soyadı olarak kullanmak amacı ile Mahkemelere başvuran kişiler ise taleplerinin olumsuz sonuçlanması durumu ile karşı karşıya kalmaktadır. Böylece hukuksal durumları aynı olan kişiler maalesef farklı muamelelere tabi tutulması sonucu ortaya çıkabilmektedir. Bu konuda Midyat Asliye Hukuk Mahkemesine soyadını değiştirmek amacı ile başvuru yapan Süryani kökenli bir yurttaşın başvurusu ciddi bulanarak konu def'i yolu ile Anayasa Mahkemesi gündemine taşınmış ve mahkeme anayasaya aykırılık iddiasını esastan inceleme kararı almıştır²⁷.

Bu nedenle Anayasa Mahkemesi kararı beklenmeden 2525 sayılı Soyadı Kanunu'nun 3. maddesindeki "yabancı ırk ve millet isimleri" ibaresinin madde metninden çıkarılmasını sağlayacak yeni bir düzenleme yapılmalıdır.

11. Köy Adları: Türkçe olmayan köy adlarının değiştirilmesinin düzenlendiği 18.06.1949 tarih ve 7236 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 2. maddesinin "d" fıkrasının "2." bendine 11.05.1959 tarih ve – 7267 sayılı yasanın 1 maddesi ile yapılan değişiklik ile "Ancak; Türkçe olmayan ve iltibasa meydan veren köy adları, alakadar Vilayet Daimi Encümeninin mütalaası alındıktan sonra, en kısa zamanda Dahiliye Vekaletince değiştirilir." düzenlemesi eklenmiştir. Bu hüküm uyarınca binlerce yerleşim biriminin adı son elli yılda değiştirilmiştir. Ad, kültürel varlığın ve farklılığın simgelerinden biridir. Demokratik bir hukuk devletinde olması gereken ise bu farklılıklara saygı gösterip korumak olmalıdır.

Diyarbakır İl Genel Meclisi, bu farklılığa saygı anlamında aldığı bir kararla, Diyarbakır ilindeki yerleşim birimlerinin adlarının değiştirilen önceki adları ile birlikte kullanılması yönünde karar almış, ancak alınan bu karar vesayet makamı olan Diyarbakır Valiliği'nin itirazı üzerine İdari Yargıda dava konusu olmuştur. Yargı süreci ile ilgili Danıştay verdiği karar ile İl Genel Meclisinin bu konuda karar alma yetkisi olmadığını kabul ederek iptal kararı veren Diyarbakır İdare Mahkemesi kararını onamıştır²⁸.

Bu sorun bakımından yapılması gereken ise 5442 sayılı yasanın 2. maddesinin değiştirilmesi olmalıdır. Yapılacak düzenleme ile 11.05.1959 tarih ve 7267 sayılı yasanın yürürlüğünden sonra değiştirilen yerleşim birimi ve diğer coğrafik mevkilerin önceki adlarının bir talebe bağlı olmaksın kullanılması sağlanmalıdır.

12. Harf sorunu: 1353 sayılı "Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun" Şirket, cemiyet ve hususi müesseselerde Türk harfleriyle yazılmış olan yazıların kabulü ve muameleye konmasının mecburi oluşunu düzenleyen 2. maddesi ile gazete, dergi ve kitapların Türk harfleriyle basılması ve yazılmasının mecburi olduğuna hükmeden 4. maddesi halen yürürlükte²⁹.

²⁶ Resmi Gazete; Tarih: 02.07.1934, Sayı 2741.

²⁷ Midyat Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 2009/71 Esas ve 10.06.2009 tarihli Def'i yolu ile İtiraz'a dair başvurusu Anayasa Mahkemesinin 2009/47 Esas nolu dosyası ile esastan görüşülmeye başlanılmıştır.

²⁸ Danıştay 8.Dairesinin 10.06.2009 tarih, 2007/8635 Esas, 2009/4200 Karar sayılı ilamı.

²⁹ 03.11.1928 tarih ve 1030 sayılı resmi gazetede yayımlanan 1353 sayılı "Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun", Madde 2- Bu Kanunun neşri tarihinden itibaren Devletin bütün daire ve müesseselerinde ve bilcümle şirket, cemiyet ve hususi müesseselerde Türk harfleriyle yazılmış olan yazıların kabulü ve muameleye konulması mecburidir, Madde 4- Halk tarafından vaki müracaatlardan eski Arap harfleriyle yazılı olanlarının

Ayrıca yasanın kendisinde aksine davranış bir yaptırıma bağlanmamış iken 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 222. maddesi ile bu kanuna aykırı davranış için cezai yaptırım öngörülmüştür. Bununla ilgili olarak ta birçok davanın açıldığı ve bunların bir kısmının halen görülmekte olduğu da bilinmektedir³⁰.

Bu sorun bakımından da yapılması gereken, Türkçede olmayan sesleri Türk alfabesine eklemek değildir. Olması gereken, Türkçede olmayan seslere ait harflerin kullanımını yasaklayan düzenlemeler yürürlükten kaldırılmalıdır³¹.

13. "Kürdoloji Enstitüsü" ve "Kürt Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı"

Kürt meselesi ile bağlantılı olarak demokratik açılım ile bir kez daha gündeme gelen konu Üniversitelerde "Kürdoloji Enstitüsü" ve "Kürt Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı" kurulmasına yönelik talep ve tartışmalardır.

Üniversitelerde Uzakdoğu ülkelerinden, batı ülkelerine kadar birçok halk ve dilleri üzerinde Enstitü ve Anabilim Daları bulunmaktadır. Türkiye dışında Kürtlerin yaşadığı ülkelerin birçoğunda bu tür kurumlar mevcut olduğu gibi Federal Irak Devleti'nde yaşayan Kürtler açısından bu konuda daha üst düzeyde kurumlaşma ve eğitim olanakları yaratılmıştır. Demokratik bir Türkiye'de bu kurumlar çoğulcu demokratik kültürünün gelişmesine ve toplumsal barışa katkı sunacaktır. Kürtlerin de çoğulcu demokratik kültürün bir parçası olabilmesi bu tür kurumların aktif bir biçimde çalışması ile olanaklı olacaktır.

"Kürdoloji Enstitüsü" ve "Kürt Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı"nın kurulması, çalışmalarına başlaması halinde Türkiye'de bu konuda yanlış algılamaları ortadan kaldıracak, Kürt dili, tarihi, edebiyatı, etnografyası ve genel olarak Kürt kültürü ve sosyolojik mirası alanında yapılacak inceleme ve araştırmalar, Türkiye'de yaşayan diğer Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile daha iyi diyalog geliştirmeye katkı sunabileceği gibi, Kürt kökenli vatandaşlar da da aidiyet duygusunu pekiştirecektir³².

Bilinenin aksine üniversitelerde anılan enstitü ve ana bilim dallarının kurulması bakımından mevzuat engeli bulunmamaktadır³³.

Nitekim bu konuda Mardin Artuklu Enstitüsünün YÖK Başkanlığına yaptığı başvuru "Yaşayan Diller Enstitüsü" olarak nitelik ve ad değiştirilerek kabul edilmiştir. Talepte bulunan Üniversitenin istemini karşılamayan bu karar mevzuat engeli olmamasına karşın

kabulü 1929 Haziranının birinci gününe kadar caizdir. 1928 senesi Kanunuevvelinin iptidasından itibaren Türkçe hususi veya resmi levha, tabela, ilan, reklam ve sinema yazıları ile kezalik Türkçe hususi, resmi bilcümle mevkut, gayri mevkut gazete, risale ve mecmuaların Türk harfleriyle basılması ve yazılması mecburidir.

³⁰ Diyarbakır Barosunun Türkçe ve Kürtçe olarak bastırıp üyelerine dağıttığı ajanda ile ilgili olarak Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından düzenlenen iddianame.

³¹ Av. M. Sezgin Tanrikulu, TRT 6 ve Kürtçeyi Kullanma Hakkı, Radikal Gazetesi, 15.Ocak.2009.

³² Diyarbakır Barosu Yönetim Kurulu'nun 10.09.2008 tarih ve 2008/283 sayılı kararı ile Diyarbakır Barosu Başkanlığının 15.10.2008 tarih ve 2008/1360 sayılı basın açıklaması.

³³ 2809 Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu'nun Ek Madde 30; "Bakanlar Kurulu, Yükseköğretim Kurulu ve Millî Eğitim Bakanlığının önerisi ile üniversitelere bağlı olarak fakülte, enstitü ve yüksekokul kurmaya; bu birimlerle ilgili olarak birleştirmeye, kapatmaya, bağlantı ve isim değişikliği yapmaya yetkilidir. Bağlantı değişikliği yapılan birimlere ait kadrolar, taşınmazlar ve demirbaşlar, bir başka işleme gerek kalmadan bağlanan üniversiteye aktarılmış sayılır." hükmünü; Üniversitelerde Akademik Teşkilat Yönetmeliğinin 'Enstitüler' başlıklı 11. Maddesi: "Üniversite ve fakültelerde kurulan enstitüler, birden fazla benzer ve ilgili bilim dallarında lisansüstü eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve uygulama yapan birimlerdir ve kanunla kurulurlar. Enstitüler, ana bilim dallarından oluşur. Üniversite ve fakültelerde lisansüstü eğitim bu maksatla kurulan enstitüler tarafından düzenlenir." hükmünü içermektedir. Üniversitelerde Akademik Teşkilat Yönetmeliğinin 'Anabilim ve Anasanat Dalı' başlıklı 16. maddesi; "Anabilim ve Anasanat Dalı, bölümü oluşturan ve en az bir bilim veya sanat dalını kapsayan eğitim-öğretim, uygulama faaliyetlerinin yürütüldüğü akademik bir birimdir. Anabilim ve ana sanat dallarının kurulmasına, birleştirilmesine veya kaldırılmasına doğrudan veya üniversitelerden gelecek önerilere göre Yükseköğretim Yürütme Kurulu karar verir." hükmünü taşımaktadır.

bir direncin bu konuda güçlü bir biçimde devam ettiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, kanunla bu konunun da düzenlenmesi yakın zaman için bir zorunluluk taşımaktadır.

14. 3984 sayılı "Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun": Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un "Radyo, televizyon ve veri yayınları, hukukun üstünlüğüne, Anayasanın genel ilkelerine, temel hak ve özgürlüklere, milli güvenliğe ve genel ahlaka uygun olarak kamu hizmeti anlayışı çerçevesinde yapılır. Yayınların Türkçe yapılması esastır. Ancak, evrensel kültür ve bilim eserlerinin oluşmasına katkısı olan yabancı dillerin öğretilmesi veya bu dillerde müzik veya haber iletilmesi amacıyla da yayın yapılabilir." şeklindeki 4. maddesinin 1 fıkrasına 09.08.2002 tarih ve 24841 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 4771 sayılı "Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun"un 8. maddesiyle "Ayrıca, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir. Bu yayınlar, Cumhuriyetin Anayasada belirtilen temel niteliklerine, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı olamaz. Bu yayınların yapılmasına ve denetimine ilişkin usul ve esaslar, Üst Kurulca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir." hükmü eklenmiştir.

Ancak bu yasadan sonra Radyo ve Televizyon Üst Kurul Başkanlığı tarafından yayımlanan yönetmenlikle yasaya aykırı biçimde yayınlar yapılamaz hale getirilmiştir³⁴.

Bu yönetmenlik ile yasada olmamasına karşın yayın yapma izni sadece TRT kurumuna verilmiş ve yayının içeriği ve süresine sınırlamalar getirilmiştir. Bu yönetmeliğin yürürlüğe girmesinden sonra TRT kurumu, ayrı, özerk yasası olan bir yayın kuruluşu olduğundan bahisle RTÜK tarafından yönetmenlikle kendisine bu şekilde görev verilemeyeceği gerekçesi ile iptal davası açmış ve kendisi bakımından yürürlüğün durdurulmasını sağlamıştır. Diyarbakır Barosunun aynı konuda açtığı dava ise ehliyet yoksunluğu gerekçe gösterilerek reddedilmiştir³⁵.

Yasanın bu şekilde yönetmenlik ile etkisiz hale getirilmesi ve TRT kurumunun yayın yapma konusunda direnci karşısında 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un 4771 sayılı yasa ile değişik 4. maddesinin 1. fıkrasının dördüncü cümlesi 19.07.2003 tarih ve 25173 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 4928 sayılı "Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun"un 14. maddesiyle "Ayrıca, kamu ve özel radyo ve televizyon kuruluşlarınca Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir." şeklinde yeniden düzenlenmiştir.

³⁴ 18 Aralık 2002 gün ve 24967 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "Radyo ve Televizyon Yayınlarının Dili Hakkında Yönetmelik"ın 4. maddesi ile 5. maddesinin 2., 3. ve 6. fıkralarındaki "Yayınların Dili" kenar başlığını taşıyan ve iptali istenen Yönetmeliğin 4. maddesi: Yayınların Türkçe yapılması esastır. Yayınlarda Türkçenin özellikleri ve kuralları bozulmadan konuşma dili olarak kullanılması, çağdaş kültür, eğitim ve bilim dili olarak gelişmesi sağlanmalıdır.

"Türk Vatandaşlarının Kullandıkları Geleneksel Dil ve Lehçelerde Yayın" kenar başlığını taşıyan ve iptali istenen 5. Maddenin 2. Fıkrası: Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerdeki yayın, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu tarafından yapılır.

Anılan Yönetmeliğin 5. maddesinin 3. fıkrası: Bu dil ve lehçelerde yetişkinler için haber, müzik ve kültürel alanda bir veya birkaç dil veya lehçede yayın yapılabilir. Bu dil ve lehçelerin öğrenilmesine yönelik yayın yapılamaz.

Yönetmeliğin 5. maddesinin 6. fıkrası ilk cümlesi: Bu dil ve lehçelerde yapılacak radyo yayınları günde kırk beş dakikayı ve haftada toplam dört saati, televizyon yayınları günde otuz dakikayı ve haftada toplam iki saati aşamaz.

³⁵ Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, Esas: 2003/511 Karar: 2004/13 ve 15.01.2004 tarihli karar.

Bu düzenlemeden sonrada RTÜK tarafından yayımlanan yönetmenlik ile yayının içeriğine, süresine ve yayım yapacak kuruluşların niteliğine ilişkin yasaklar içeren yönetmenlik çıkarılmıştır³⁶.

Bu yönetmenliğin yayımından sonra da yerel ve bölgesel yayın kuruluşlarının yayın izni, izleyici profilinin saptanması şartına bağlandığından ve bu araştırma da aradan geçen beş yıla yakın zamanda yapılmadığından bu konuda bir gelişme yasal düzenlemeye rağmen sağlanamamıştır.

Özel yayım kuruluşlarının, ulusal, bölgesel ve yerel nitelikte farklı dillerde yayın yapmaları bakımından olması gereken, anayasaya ve yasaya aykırı düzenleme içeren yönetmeliğin kaldırılmasını sağlamak olmalıdır.

15. 2954 sayılı "Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu": Yasanın Türkiye Büyük Millet Meclisi ile ilgili yayınlar başlıklı maddesindeki "Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul çalışmalarını radyodan dengeli ve tarafsız bir biçimde özetleyen yayın yapar. Türkiye Radyo -Televizyon Kurumu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul toplantılarından (açılış, andiçme töreni gibi) canlı yayınlar yapabilir. Kurum, bu konuda Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü sınırlamalarına tabidir." hükmü 11.06.2008 tarih ve 5767 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu ile Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 6. maddesi ile madde başlığı dahil olmak üzere değiştirilmiştir³⁷.

Bu düzenleme ile TRT kurumuna Türkçe dışında farklı dil ve lehçelerle de yayın yapma izni verilmiştir. TRT'nin kendi kanununda değişiklik yapılmasından önce de mevzuat bakımından olanaklı olan bu yayını yapmak ancak 01.01.2009 tarihinde TRT ŞEŞ'in yayını ile mümkün olabilmiştir. Maliyet gerektiren bu yayının sürekli olup olmayacağına ise bir güvencesi bulunmamaktadır. Süreklilik bakımından TRT yasasında yapılan bu değişikliğin TRT bürokrasisine takdir hakkı bırakmayacak bir kesinlikle ve bir kamusal görev şeklinde anlaşılacak ifadelerle kaleme alınmalıydı.

³⁶ 25 Ocak 2004 tarih ve 25357 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Türk vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerde Yapılacak Radyo ve Televizyon Yayınları Hakkında Yönetmeliğin" 4, 5 ve 6. maddeleri ile Geçici 1. maddesindeki "Yayınların Dili" kenar başlığını taşıyan ve iptali istenen Yönetmeliğin 4. maddesi: "Yayınların Türkçe yapılması esastır. Yayınlarda Türkçe'nin özellikleri ve kuralları bozulmadan konuşma dili olarak kullanılması, çağdaş kültür, eğitim ve bilim dili olarak gelişmesi sağlanmalıdır. Münhasıran Türkçe'den başka bir dil ve lehçede yayın yapılamaz" hükmünü içermektedir.

"Türk vatandaşlarının kullandıkları geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yayın esasları" kenar başlığını taşıyan ve iptali istenen 5. Maddenin 2. Fıkrası: "Bu dil ve lehçelerde sadece yetişkinler için haber, müzik ve geleneksel kültürün tanıtımına yönelik yayınlar yapılabilir" hükmünü; Anılan Yönetmeliğin 5. maddesinin 3. fıkrası: "Bu dil ve lehçelerin öğretilmesine yönelik yayın yapılamaz" hükmünü; Yönetmeliğin 5. maddesinin 4. fıkrası: "Kamu ve özel ulusal yayın lisansı sahibi radyo ve televizyon kuruluşları, bu dil ve lehçelerdeki yeniden iletim konusu yayınları da dahil olmak üzere; radyo kuruluşları günde 60 dakikayı aşmamak üzere haftada toplam beş saat, televizyon kuruluşları ise günde 45 dakikayı aşmamak üzere haftada toplam dört saat yayın yapabilirler" hükmünü içermektedir.

"Başvuru" kenar başlığı altında düzenlenen Yönetmeliğin 6. maddesinin (a) bendi: "Kamu ve özel radyo ve televizyon kuruluşları; yayın yapmak istedikleri, dil ve/veya lehçeyi, bu dil ve lehçede yayınlanacak program türlerini, bu programların, günlük yayın akışı içindeki yerleşimini, aylık ve yıllık yayın planlarını belirleyen, kuruluşun yönetim kurulu kararı ile Üst Kurula başvururlar" hükmünü içermektedir.

"Çeşitli Hükümler" başlığı altındaki Beşinci Bölümde yer alan Geçici 1. maddesi: "Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları dil ve lehçelerin izleyici-dinleyici profili belirleninceye kadar bu dil ve lehçelerdeki yayın sadece kamu ve özel ulusal yayın kuruluşları tarafından yapılır" hükmünü içermektedir.

³⁷ 26 Haziran 2008 tarih ve 26918 sayılı Resmî Gazete de yayımlanan 5767 sayılı yasanın 21. maddesinin "Türkiye Büyük Millet Meclisi ve açık öğretim yayınları ile eğitim ve öğretim amaçlı yayınlar ve diğer yayınlar" başlıklı yeni düzenlemesinde "Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul çalışmalarını radyodan dengeli ve tarafsız bir biçimde özetleyen yayın yapar. Kuruma tahsis edilen TV kanallarından biri olan TRT 3'ten TBMM TV aracılığıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi faaliyetleri yansıtılır. Türkiye Büyük Millet Meclisi faaliyetlerinin hangi ölçüde yansıtılacağı hususu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı ile Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğüne birlikte hazırlanacak protokolle belirlenir. Bu yayınlardan ücret alınmaz. Açık öğretim yayınları ve eğitim ve öğretim amaçlı diğer yayınlar, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumuna tahsis edilen TV kanallarının uygun görüleninden tahsinlanır. Ücret miktarı ve yayın ile ilgili diğer hususlar, ilgili kurumlar ile Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü arasında yapılacak bir protokolle belirlenir. Kurum tarafından Türkçe dışında farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir." hükmüne yer verilmiştir.

16. 2820 sayılı "Siyasi Partiler Kanunu": 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 43. maddedeki Türkçeden başka dil ve yazı kullanılamayacağı, 81. maddedeki milli veya dini, kültür veya mezhep veya ırk veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek, Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek ve yaymak yoluyla azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler ve bu yolda faaliyette bulunamazlar, tüzük ve programlarının yazımı ve yayınlanmasında, açık veya kapalı salon toplantılarında, mitinglerinde, propagandalarında Türkçeden başka bir dil kullanamazlar şeklindeki hükümler de halen yürürlüktedir³⁸.

Siyasi partiler yasasında anılan bu düzenlemeler dışında da yasaklayıcı birçok düzenleme bulunmaktadır. Olması gereken salt bu iki maddedeki düzenleme bakımından değil, yasanın tümünden değiştirilmesi olmalıdır.

17. 298 sayılı "Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun": 298 sayılı kanunun Radyo ve Televizyonlarda yapılacak propaganda yayınlarıyla, diğer seçim propagandalarında Türkçeden başka dilin kullanılmasının yasaklandığı 58. maddesi halen yürürlüktedir³⁹.

Bu yasa bakımından da olması gereken bir anlamda kadük kalan bu hükmün farklı uygulamalara imkan bırakmayacak bir biçimde yürürlükten kaldırılması olmalıdır.

18. 805 sayılı "İktisadi Müesseselerde Mecburi Türkçe Kullanılması Hakkında Kanun": 805 sayılı kanunun mecburi Türkçe kullanılmasının kişiler arasındaki ilişkilere de (muamele, mukavele, muhabere) genişletilmesine hükmeden 1. madde halen yürürlüktedir⁴⁰. Bütünlüklü bir demokratik açılımın halen yürürlükte olan ve nasıl uygulandığı/uygulanacağı belli olmayan bu tür düzenlemeleri kapsamaması gerektiği de dikkate alınmalıdır.

Sonuç;

Demokratik açılım konusunda sınırlı sayıda örnekler ve yapılması gerekenler konusunda bir tablo sunulmaya çalışılmıştır. Kuşkusuz yapılması gerekenler bunlarla sınırlı değildir. Sunulanlar katkıya açık önerilerdir. Sorunun geldiği boyut, Türkiye'de "**yapılmaması gerekenleri yapma, yapılması gerekenleri yapmama**" konusunda hayli tecrübeli olduğunu ortaya koymaktadır. Demokratik açılımın anlamlı olabilmesi, ikirciksiz bir demokrasi projesi ile bunu gerçekleştirme irade ve kararlılığına birlikte sahip olunabilmesinden geçmektedir. Bu konuda inancı ve umudu azaltmadan, barış ve uzlaşmayı, hukuk ve adaletle gerçekleştirebilmeliyiz.

³⁸ 24.04.1983 tarih ve 18027 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu, "Madde 43- Aday adayları, mensup oldukları partinin programı, büyük kongresinin ve yetkili merkez organlarının kararları ile partinin seçim bildirisi dışında, milli, mahalli yahut mesleki çapta herhangi bir vaadde bulunamazlar ve Türkçe'den başka dil ve yazı kullanamazlar.", "Madde 81- Siyasi partiler: a) Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde milli veya dini kültür veya mezhep veya ırk veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler. b) Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler ve bu yolda faaliyette bulunamazlar. c) Tüzük ve programlarının yazımı ve yayınlanmasında, kongrelerinde, açık veya kapalı salon toplantılarında, mitinglerinde, propagandalarında Türkçe'den başka dil kullanamazlar; Türkçe'den başka dillerde yazılmış pankartlar, levhalar, plaklar, ses ve görüntü bantları, broşür ve beyannameler kullanamaz ve dağıtamazlar; bu eylem ve işlemlerin başkaları tarafından da yapılmasına kayıtsız kalamazlar. Ancak, tüzük ve programlarının kanunla yasaklanmış diller dışındaki yabancı bir dile çevrilmesi mümkündür."

³⁹ 02.05.1961 tarih ve 10796 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 298 sayılı "Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun", Madde 58 - (Değişik: 17.5.1979 - 2234/1 Md.) Propaganda için kullanılan el ilanları ve diğer her türlü matbuatlar üzerinde, Türk Bayrağı, dini ibareler, bulundurulması yasaktır. Radyo ve televizyonda yapılacak propaganda yayınlarıyla, diğer seçim propagandalarında, Türkçe'den başka dil ve yazı kullanılması yasaktır.

⁴⁰ 22.04.1926 tarih ve 353 sayılı resmi gazetede yayımlanan 805 sayılı "İktisadi Müesseselerde Mecburi Türkçe Kullanılması Hakkında Kanun", Madde 1 - Türk tabiiyetindeki her nevi şirket ve müesseseler, Türkiye dahilindeki her nevi muamele, mukavele, muhabere, hesap ve defterlerini Türkçe tutmağa mecburdurlar.", <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/405.html>.